

ArchitectuurCase

EXOTISCHE BRONNEN

WOENSDAG
14 OKTOBER 2009

over
architectuur
gesproken

2 ArchitectuurCase

Tekst: Hans van der Heijden

Beeld: Stefan Müller (Le Medi) pagina: 1,4,5,6,7,8,9

FAT (Islington square) pagina: 10,11,12

Vormgeving: stoopmanvos

Productie: AIR

Oplage: 100

Mede mogelijk dankzij:

ARCHITECTUURCASE

STELT GEBOUWEN CENTRAAL
RELATEERT AAN DE ROTTERDAMSE CULTUUR
GAAT IN OP HET HIER EN NU
KIJKT ACHTER HET GEPRESENTEERDE SUCCES
WERKT OVER SCHALEN HEEN
PUT UIT HET INTERNATIONALE DEBAT
OVERSCHRIJDT LEEFTIJDSGRENZEN
GAAT DOOR REPUTATIES HEEN
LEERT VAN LOKALE INITIATIEVEN
GEEFT TE DENKEN

AIR ArchitectuurCases zijn bedoeld om afzonderlijke Rotterdamse gebouwen of fenomenen onder de loep te nemen en die via openbare gesprekken te verkennen. Hierbij worden lokale verschijnselen aan het internationale debat gekoppeld. De AIR ArchitectuurCases gaan over concrete gebouwen. Het gesprek over architectuur wordt gevoerd door praktijkbeoefenaren die worden uitgedaagd om over alle praktische aspecten van hun werk te vertellen. De architectuurkritiek wordt binnen de grenzen van het architectenvak zelf geformuleerd.

De Rotterdamse architect **Hans van der Heijden** is door AIR aangesteld als gastprogrammeur van de reeks ArchitectuurCases. Bij elke ArchitectuurCase schrijft hij een programmerende tekst.

Op woensdag 14 oktober spreken twee architecten en een stedenbouwkundige over het gebruik van exotische bronnen in het multiculturele Rotterdam. In de woningbouw van **Le Medi** grijpt dit vooral aan op de decoratie. Het gesprek verkent dit thema in de context van de beeldgerichte cultuur van dit moment.

Jeroen Geurst is ontwerper van Le Medi. Hij is architect en directeur van Geurst & Schulze Architecten uit Den Haag. Hij was lid van de Rotterdamse Welstandscommissie. Jeroen Geurst is actief als docent. Bij Uitgeverij 010 verschijnt binnenkort zijn boek 'Cemetaries of the Great War by Edwin Lutyens'.

Jeroen van der Burg is stedenbouwkundige bij dS+V in Rotterdam. Hij is nauw betrokken geweest bij de formulering van de opgave voor Le Medi.

Sean Griffiths is architect en directeur van het Londense bureau FAT. Dit bureau bouwt zowel in Engeland als Nederland. Daarnaast publiceert en doceert Griffiths over woningbouw en stedenbouw. FAT draagt bij aan het Anglo-Saksische onderzoek naar alledaagse beelden en symbolen.

Exotische bronnen

In 2008 is het woningbouwproject Le Medi opgeleverd. Vanwege de mediterrane iconografie kreeg het project direct nationale en internationale aandacht. Het project is een initiatief van Abderrahman Hassani Idrissi, een succesvolle geïmmigreerde ondernemer. Hij staat in Rotterdam bekend om de fontein die hij op het Noordplein liet bouwen ("Shrab oe shoe!", "drink en bewonder") en zijn succesvolle Marokkaanse restaurants. Zijn programma voor Le Medi had wel wat van een droom, maar leek ook op een lange boodschappenlijst. Er moest een poort komen, een plein, een fontein, ornamenten en decoraties, grote straten en kleine straten en het complex moest tegemoet komen aan de verbinding van mediterrane culturen aan de Rotterdamse context. Idrissi wist een woningbouwvereniging en een projectontwikkelaar te overtuigen om zijn ideeën te onderzoeken. Het bleek moeilijk om zijn verlangens in architectuur te vertalen. Verschillende ontwerpen strandden. Misschien wijs geworden door zijn reizen door Noord-Afrika, trapte Jeroen Geurst van het architectenbureau Geurst & Schulze niet in de val om het ontwerp compleet over een mediterrane boeg te gooien. De opzet van het blok is rationeel en economisch en is met grote precisie in het lokale stedelijk weefsel en in de mogelijkheden van de Nederlandse bouwindustrie gepast. Dit was de sleutel naar een in Nederland ongebruikelijk geworden niveau van afwerking en decoratie.

De iconografie heeft lange tijd een ondergeschikte rol gespeeld in de Nederlandse architectonische cultuur. Alle waardering voor Le Medi stokt op de verbazing over dit fenomeen en de sympathie voor achterliggende politieke boodschappen. Dat ontnemt echter het zicht op de specifieke architectonische kwaliteiten in Le Medi. De ontwikkeling van de ontwerp-opvattingen van Geurst & Schulze en een vergelijking met het werk van FAT verlenen reliëf aan de iconografie als architectonische categorie.

Jeroen Geurst is een beschouwende architect. Dit jaar verschijnt een studie van zijn hand over de begraafplaatsen van Edwin Lutyens in Noord Frankrijk en België. “De architectuur heeft een rationeel fundament nodig”, is één van zijn terloops geformuleerde verklaringen. Het denken van Geurst blijkt uit zijn activiteiten als docent en welstands lid en vooral uit zijn ontwerp praktijk en vooralsnog minder uit eigen publicaties. Met Rens Schulze leidt hij een bureau met een enorme productie van woningbouw-ontwerpen: gedurende hun twintigjarige samenwerking hebben zij zo’n tienduizend woningen hebben gebouwd. Geurst’s uitspraak doet denken aan het rationalisme van theoretici als Aldo Rossi, Giorgio Grassi en Antonio Monestiroli.

Cruciaal is echter dat hij architectuur niet gelijkstelt aan rationalisme en juist suggereert dat het rationalistische gebouw erop wacht om iets anders te dragen. Dat “iets anders” is blijkbaar waar het om gaat in de architectuur, maar wordt nooit gemystificeerd door het bureau.

Toen Jeroen Geurst en Rens Schulze nog studenten op de TU Delft waren wonnen de partners verschillende prijsvragen, waarvan enkele direct na het afstuderen werden gebouwd. Deze eerste projecten waren scherpzinnig in hun typologische opzet, hadden een ernstige, minimale verschijningsvorm en lieten zeer, zeer weinig “andersheid” zien. Geleidelijk begon de koortsachtige belangstelling –vooral van Jeroen Geurst- in allerlei uiteenlopende architectonische invloeden zich in het werk af te tekenen. In dat proces was de samenwerking met Alvaro Siza aan zijn woningbouw in Den Haag misschien een scharnierpunt. Net als Siza sluit Geurst geen enkele architectuurvorm uit van onderzoek en is hij in staat om persoonlijke interesses te verbinden aan het onderhandelingspel dat de architectuur nu eenmaal is. Vanaf het begin van de jaren negentig zijn sporen te herkennen van bronnen zoals de Amsterdamse School, Mies, Asplund, Lutyens, Aalto in zijn Amerikaanse periode, Golossov misschien, en natuurlijk heel veel Siza. Doorgaans zijn de gekozen referenties verklaarbaar door contextuele overwegingen en worden zij aangebracht op wat uiteindelijk simpele woningbouw in beton, baksteen en natuursteen is.

Op het eerste gezicht lijkt het ontwerp voor het stadsblok Le Medi hun werkwijze te radicaliseren. Het blok staat in de negentiende eeuwse wijk Bospolder. Het is veel groter dan de omringende blokken en heeft twee interne straatjes die 's nachts met hekken worden afgesloten. Dit resulteert in een eerste bewust ingezette tegenstrijdigheid. De maat van het blok is gelijktijdig groter en kleiner dan gewoon is in de omgeving. De gevels zijn nog verbazingwekkender. Ze vertonen zeer weinig contextuele trekjes. De ramen zijn vierkant. Ze lijken totaal niet op de omringende schuiframen en hun onderlinge afstand staat haaks op de transparantie die het Nederlandse burgerlijke huis kenmerkt. De huizen zijn bekleed met beige-grijze stenen, die allerlei decoratieve patronen vormen. De daklijn is onregelmatig. Er zijn ornamenten rondom ramen en deuren - meestal in natuursteen, soms ook in metselwerk - die soms vertikaal of horizontaal zijn verschoven waardoor grafische complexiteit ontstaat in de regelmaat van de gevel. Hekken en deuren zijn versierd. Een gewelfde poort geeft toegang tot de interne straatjes, die nog rijker in hun verschijning zijn doordat de straatgevels in verschillende kleuren zijn geschilderd.

Centraal in het blok ligt een rechthoekig plein die zich in zijn puurheid -alle gevels zijn wit en er is een doorgaande colonnade- krachtig onderscheidt van de rest van het plan. De fontein in het midden laat Geurst's fascinatie voor het werk van Edwin Lutyens zien. De afvoer loopt in de bestrating terug naar de ingangspoort.

Sommige huizen in het plan zijn ontworpen door een tweede bureau, Korteknie Stuhlmacher, hetgeen verder bijdraagt aan de complexiteit van het project. De opzettelijke bevreemding van een oorspronkelijk helder idee is een strategie, die Geurst & Schulze ook in andere plannen toepassen, bijvoorbeeld in twee projecten in Amsterdam waar zij samenwerken met de Brit Tony Fretton.

Er is veel te zien in Le Medi. In Koolhaas' termen kunnen we de beelden beschrijven als "delirious", metropolitaans en zelfs verwarrend. Toch kan de verkaveling nauwelijks helderder zijn. Deze bestaat uit zes parallelle rijen huizen, waarvan de twee buitenste stroken de parkeergarages van de bewoners zorgvuldig maskeren. De ingangspoort aan de oostelijke rand wordt geflankeerd door twee terugliggende huizen en ligt aan een doorlopende weg die naar een plaatselijke winkelstraat en openbaar vervoer leidt. Eén van de zuidelijke poorten staat onder een hoek hetgeen een te verwachten afsteker voor voetgangers ondersteunt. Dit soort bescheiden ingrepen leidt de aandacht van de harde, rationele planopzet af.

Vandaag de dag kunnen we de waarde van de architectuur niet meer eenvoudig afmeten aan de ethische ambities van de ontwerper. Idrissi's emancipatorische droom rechtvaardigt niet automatisch Geurst's architectuur. Dit project is méér dan een symbool voor de emancipatie van immigranten in het Nederlandse stedelijke leven. Het "iets anders" dat Geurst heeft aangebracht op het rationele fundament van zijn project is geen mystificatie. De iconografie is eerder referentieel dan symbolisch. Beelden verwijzen naar exotische bronnen en blijven heel tastbaar. Er is niet zoiets als een eenduidige boodschap.

Dit essentiële verschil wordt duidelijk in een vergelijking met het werk van FAT, een Londens bureau dat in Rotterdam bekend is door de Heerlijkheid Hoogvliet waar zij uitbundig symbolen bij elkaar sprokkelen en opblazen. In hun woningbouwcomplex in Manchester-Islington besteedt FAT net als Geurst veel aandacht aan de slimme architecturale ondergrond en aan de rijkelijke iconografische toevoegingen. De patiowoningen hebben prachtige ruimtelijke plattegronden. De kleurrijke gevels lijken op het gebouw te zijn geplakt.

Dit is geen referentie meer. Het zijn symbolen die uitbundig de slechte smaak van de gewone man (wat dat ook mag zijn tegenwoordig) vieren. Het project is in beginsel een “decorated shed”, een versierde schuur, en waar het symbool ontbreekt is die schuur schaamteloos “lelijk.” Geurst & Schulze’s woningbouw heeft in tegenstelling hiermee een constante grondtoon en is veel te zelfbewust en stedelijk van karakter om “lelijk” te worden. De achtergevels en de pergola’s in de achtertuinten bijvoorbeeld zijn stevig verbonden met de bovenliggende ruimtelijke en esthetische ideeën. Met enige overdrijving kan gesteld worden dat FAT’s stijlfiguur de ironie is en die van Geurst & Schulze de hyperbool. Le Medi vertoont in alle aspecten overdrijving, tegenspraken en conflicten, die met vaste hand in de compositie beheerst blijven. De hyperbool is understated, waar FAT’s ironie er dik boven op ligt. Bovendien is sprake van verschillen binnen alle verschillen. Daarbij moet vooral gedacht worden aan de verschillen tussen de buitengevels (geheel in grijs metselwerk), de binnenstraatjes (elk huis in een andere kleur geschilderd) en het plein (wit geschilderd, onderverdeeld door de colonnade en weer uniform). FAT’s project zet daarentegen enkelvoudig in op de symboliek en ruimtelijke ontwikkeling.

Le Medi is een voorlopig hoogtepunt in de architectonische cultuur van het hedendaagse Rotterdam. In dit project zijn exotische bronnen geassimileerd alsof het de normaalste zaak van de wereld is. Een paradox?

2